

FN FAKTA.

KÄRNVAPEN

På FN-dagen 2020 hade 50 stater ratificerat FN:s kärnvapenförbud vilket innebär att det kunde träda i kraft i januari 2021.

Oroande utveckling bakom nytt kärnvapenförbud

Ikke-spridningsavtalet (NPT) har under många decennier varit det viktigaste internationella avtalet om kärnvapen. Då det under senare år funnits många tecken på att nedrustningslöftena i avtalet inte kommer att följas har en folklig opinion lyckats få en stor grupp av stater att förhandla fram och anta ett nytt avtal om förbud mot kärnvapen (TPNW).

Det sägs att när Pandoras ask öppnades fylldes hela jorden av olyckor och sjukdomar. Kvar på botten fanns hoppet i form av aska. Kärnvapen, eller atombomber, liknas ibland vid en Pandoras ask. Med de två bomberna över Hiroshima och Nagasaki 1945 tog mänskligheten ett historiskt – och farligt – kliv in i atomåldern.

Kärnvapen är de mest kraftfulla vapen som finns, helt väsensskilda från andra vapen som använts eller skapats. I dagsläget finns det cirka 13 000 kärnvapenladdningar i nio länder. Även ett

begränsat krig med dessa vapen skulle få katastrofala konsekvenser för lång tid framåt. Utöver de direkta skadorna av detonationen och strålningen skulle det få förödande långsiktiga effekter på klimatet med missväxt och svält som följd.

Det finns idag fem erkända kärnvapenstater i världen: USA, Ryssland, Storbritannien, Frankrike och Kina. De fem fick rätt att behålla sina kärnvapen i samband med att ikke-spridningsavtalet (NPT) trädde i kraft 1970, men de fick också i avtalet ge löften om nedrustning. Utöver dessa fem finns det ytterligare

fyra stater som har kärnvapen – Indien, Pakistan, Israel och Nordkorea.

KÄRNVAPNENS HISTORIA

I slutet av 1930-talet upptäckte forskare att det gick att klyva atomkärnor och att en kedjereaktion av sådan klyvning skulle kunna användas som vapen. Under andra världskriget försökte både Tyskland och USA att utveckla vapen baserat på den nya tekniken. USA lyckades och mot slutet av andra världskriget mer eller mindre utplånades de japanska städerna Hiroshima och Nagasaki av

Foto: ian

FN:s konvention om kärnvapenförbud, TPNW, trädde i kraft den 22 januari 2021, något som firades med ett ljusspel på fasaden vid FN:s högkvarter i New York.

▶ två amerikanska kärnvapenbomber. Vittnesmålen från dessa bombningar och insikten om den humanitära katastrof som användningen av kärnvapen innebär gjorde att FN:s generalförsamling i sin allra första resolution, i januari 1946, beslutade sig för att verka för att avskaffa dessa vapen.

Men kärnvapnen avskaffades inte utan allt fler länder började i stället utveckla och skaffa dem. Sovjetunionen (dagens Ryssland) skaffade kärnvapen mot slutet av 1940-talet och en kapplöpning mellan USA och Sovjet inleddes. Storbritannien, Frankrike och Kina skaffade i sin tur kärnvapen under 1950- och 1960-talen. Sverige var ett av de länder som också övervägde att skaffa kärnvapen och

hade ett eget kärnvapenprogram. Detta avbröts under 1960-talet och ersattes av en tydlig politik för internationell kärnvapenedrustning.

1962 stod världen nära randen till ett kärnvapenkrig i och med Kubakrisen då USA reagerade resolut mot Sovjets utplacering av kärnvapen på Kuba. Efter några dagar med ett oerhört spänt läge mellan de två kärnvapenmakterna ledde förhandlingar till att båda länderna monterade ner strategiskt utplacerade missiler.

NPT-AVTALET

Under 1960-talet växte oron över att kärnvapen skulle spridas till ännu fler länder. 1968 lyckades staterna förhandla

fram icke-spridningsavtalet (Non-Proliferation Treaty, NPT) för att möta detta hot. Avtalet antogs i FN 1968 och trädde i kraft 1970. Då hade USA, Sovjet, Kina, Frankrike och Storbritannien redan kärnvapen. Dessa fem förpliktigades att inte sprida någon form av kärnvapen eller kärnvapentechnik till andra länder. De länder som inte hade kärnvapen förband sig att inte skaffa några. Avtalet innebär alltså att de fem kärnvapenstaterna i praktiken fick ett slags initialt monopol på kärnvapen.

Avtalet består av tre pelare där parterna till avtalet förbinder sig:

- att hindra spridning av kärnvapen och kärnvapentechnologi,
- att uppmuntra fredliga samarbeten gällande kärnenergi och
- att förhandla om nedrustning av redan existerande kärnvapen och dessutom verka för en bindande konvention om allmän och fullständig nedrustning.

Israel, Indien och Pakistan skrev aldrig under avtalet, och idag innehar även dessa tre länder kärnvapen. Nordkorea ingick i avtalet fram till 2003 då de drog sig ur och visade sig kunna provspränga egna kärnvapen. Avtalet har fått stor uppslutning i världen och är i praktiken globalt täckande med de fyra ovan nämnda undantagen (Israel, Indien, Pakistan och Nordkorea).

Efter kalla kriget växte optimismen om att kärnvapnen kanske hade spelat ut sin roll och faktiskt skulle kunna avvecklas helt framöver. 1987 ingicks INF-avtalet om medeldistansrobotar

Förutom NPT och TPNW finns bland annat följande viktiga kärnvapenavtal:

CTBT – provstoppsavtalet

För att utveckla kärnvapen (och kanske också för att "visa musklerna") har ett par tusen provsprängningar av kärnvapen genomförts. Redan på 1960-talet förbjöds provsprängningar ovan jord och i haven, inte minst av miljöskäl. Under 1990-talet förhandlades texten till ett *fullständigt provstoppsavtal*, CTBT (Comprehensive Test-Ban Treaty) fram. Därmed kan även underjordiska kärnvapenprovsprängningar förbjudas. CTBT antogs 1996 av FN men kan inte träda i kraft förrän ett antal nyckelländer ratificerar avtalet, vilket bland annat USA, Kina, Nordkorea, Indien och Pakistan ännu inte har gjort. Avtalet har dock skapat en norm mot provsprängningar och under 2000-talet är det endast Nordkorea som genomfört sådana.

New START

Nya START är ett bilateralt avtal mellan USA och Ryssland som ratificerades 2011 och ersatte redan existerande avtal om kärnvapen med lång räckvidd ("strategiska"). De båda länderna kom överens om att begränsa sina utplacerade strategiska kärnvapenspetsar till 1 550 vardera. Avtalet riskerade att inte förlängas då det löpte ut i början av 2021, men i sista stund enades parterna om en förlängning på fem år.

INF

Det officiella namnet är Intermediate-Range Nuclear Forces, på svenska *INF-avtalet*. Det är ett avtal som slöts 1987 mellan Sovjetunionen (dagens Ryssland) och USA. Avtalet innebar att markbaserade medeldistansrobotar avskaffades. Bägge stater meddelade i början av 2019, efter ömsesidiga anklagelser om avtalsbrott, att de lämnar avtalet.

mellan USA och Sovjet vilket var en viktig milstolpe som ledde till att en hel kategori kärnvapen i stort sett försvann. Under 1990-talet minskade också antalet strategiska kärnvapen (det vill säga kärnvapen med särskilt lång räckvidd), bland annat tack vare de så kallade START-avtalen. Vid översynen av NPT-fördraget år 2000 meddelade kärnvapenstaterna att ett otvetydigt nedrustningslöfte från deras sida föreligger.

Därefter har tyvärr flera steg i fel riktning tagits. Misstron mellan USA och Ryssland har ökat sedan USA i början av 2000-talet lämnade det så kallade ABM-

avtalet och Ryssland prioriterat upp kärnvapens roll i den egna militärdoktrinen. USA och Nato räknar återigen Ryssland som ett hot och retoriken mellan USA och Ryssland har varit frän. Bägge stater meddelade i början av 2019, efter ömsesidiga anklagelser om avtalsbrott, att de utträder ur INF-avtalet. Därmed har hoppet om en kärnvapenfri värld fått sig en ordentlig törn.

Idag menar många experter att vi är närmare ett kärnvapenkrig än vi varit någon gång under de senaste decennierna. Som en motreaktion har nedrustningsvänliga stater och folkrörelser

för kärnvapenedrustning drivit fram det nya kärnvapenförbud, TPNW, som antogs av FN:s generalförsamling 2017.

TPNW

Den nya konventionen om ett förbud mot kärnvapen (TPNW, Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons) kunde förverkligas tack vare en folklig opinion där nätverket Ican (International Campaign to Abolish Nuclear Weapons) spelade en avgörande roll. Ican tilldelades 2017 Nobels fredspris för sitt arbete. Avtalet (på svenska FN:s konvention om kärnvapenför-

Effekten av kärnvapen

De två atombomber som släpptes över Hiroshima och Nagasaki i augusti 1945 fick fruktansvärda humanitära konsekvenser. Det är enda gången som kärnvapen har använts mot människor. Överlevare vittnade om "märkligt moln", "enorma explosioner" och "fruktansvärda ljussken". Av flera skäl finns en stor osäkerhet runt hur många som drabbades av bomberna, men en ofta återopad siffra är att 230 000 människor dog omedelbart eller inom några månader efter att bomberna fällts. Det är värt att komma ihåg att jämfört med flertalet av dagens kärnvapen var dessa bomber svaga.

När ett kärnvapen exploderar är det första som händer att ett starkt ljussken bländar och bränner allt som existerar inom en viss radie. Platsen där bomben detoneras blir fullständigt förstörd, allt bränns upp, smulas sönder och förångas. Rök, gas och små partiklar från explosionen stiger upp mot himlen och bildar ett svampliknande moln. Det bildas en tryckvåg som slår sönder byggnader och människor på flera kilometers avstånd. Trycket påverkar även människor som befinner sig längre bort genom inre skador, såsom blödningar, spräckta trumhinnor och lungskador. Byggnader rasar och glassplitter, tegel och annat material blir till farliga projektiler. I Hiroshima beräknades 30 procent av dödsfallen ha orsakats av fallande och kringflygande material.

En skillnad mellan atombomber och vanliga bomber är skillnaden i sprängstyrka. En enda bomb kan räcka för att utplåna en stad. En annan viktig skillnad är radioaktiviteten. Vid en kärnvapenexplosion skapas stora mängder radioaktiv strålning. Denna kan döda människor omedelbart, men även lång tid efteråt genom strålsjuka och cancer. Radioaktiviteten kan också orsaka missfall hos gravida kvinnor eller missbildningar på foster. Det radioaktiva nedfallet, som med väder och vind kan spridas långt, kan via växter och djur skada människor långt efter kriget.

Vid ett stort eller medelstort kärnvapenkrig skulle också en kraftig och långsiktig klimatpåverkan tillkomma. De omfattande bränderna skulle orsaka rök som skulle lägga sig i stratosfären och skärma av solstrålningen, vilket skulle leda till en kraftig avkylning av jordytan ("nukleär höst" eller "nukleär vinter"). Effekten skulle kvarstå under lång tid och skapa missväxt, hungersnöd och massdöd på grund av svält.

Antalet kärnvapen i världen 2021

RYSSLAND 6 255

USA 5 500

KINA	350	17.5 human icons
FRANKRIKE	290	14.5 human icons
STORBRIANNIEN	225	11.25 human icons
PAKISTAN	165	8.25 human icons
INDIEN	165	8.25 human icons
ISRAEL	90	4.5 human icons
NORDKOREA*	20	1 human icon

Det finns totalt cirka 13 000 kärnvapenstridsspetsar i världen. Varje symbol i denna graf representerar 20 stridsspetsar. Källa: Sipri.

*Siffran för Nordkorea är mycket osäker.

► bud) antogs 2017 av 122 av FN:s medlemsstater, däribland Sverige. Sedan 50 stater ratificerat avtalet trädde det i kraft den 22 januari 2021.

TPNW har som syfte att helt förbjuda kärnvapen. Det ska vara ett komplement till andra avtal och innebär inte att till exempel NPT har slutat att gälla. TPNW innebär att de deltagande staterna förbjuds att delta i alla former av kärnvapenaktiviteter. De får varken utveckla, testa, producera, skaffa, inneha, lagra, använda eller hota med att använda kärnvapen. I början av september 2021 hade 86 stater skrivit under avtalet, varav 55 också hade ratificerat det, det vill säga godkänt det i sina nationella parlament.

SVERIGE OCH TPNW

Sverige var ett av de länder som röstade ja till att anta TPNW men angav samtidigt en röstförklaring där en annan utformning av avtalet önskades på ett antal punkter. Några månader senare beslutade Sveriges regering att tillsätta en enmansutredning för att klargöra konsekvenserna av ett eventuellt svenskt tillträde till avtalet. Uppdraget gick till ambassadör Lars-Erik Lundin. Han

Foto: Ican

De 50 stater som ratificerat FN:s kärnvapenförbud, och därmed möjliggjort att det kunde träda i kraft, tackades i januari 2021 med rosor av den internationella kampanjen mot kärnvapen, Ican. På bilden en representant för Venezuela tillsammans med Icans representanter.

presenterade sin utredning i början av 2019 och menar där att Sverige inte bör tillträda konventionen i dess nuvarande form. Han framhåller bland annat att Sverige redan har internationella åtaganden gällande kärnvapen då vi anslöt oss till NPT 1970. Vidare menar han att det finns brister när det gäller kontrollen av staternas efterlevnad av avtalet. Han anser också att Sveriges relation till Nato kan försämrats och samarbeten försvåras, bland annat för att Nato har

kärnvapenavskräckning i sin doktrin.

Många civilsamhällsorganisationer och debattörer har varit kritiska till utredningen och tycker i stället att det är viktigt att Sverige ansluter sig till TPNW. Dels för att bli en del av avtalet och kunna påverka det inifrån men framförallt för att ta tydlig ställning mot kärnvapen och bidra till att stärka den globala normen mot sådana vapen.

DET HÄR KAN DU GÖRA:

Bli en del av den globala gräsrotsrörelsen för att avskaffa kärnvapnen! Alla kan hjälpa till – här är några förslag på vad DU kan göra:

Engagera dig i din FN-förening!

Som medlem i Svenska FN-förbundet kan du föreslå din lokala FN-förening att arrangera en föreläsning, ett torgmöte eller andra aktiviteter som rör kärnvapenfrågan. Det är upp till varje förening att besluta om sin verksamhet och själv kan du både vara med och forma den och delta i aktiviteterna. Att engagera sig är berikande på många sätt och förutom att driva sakfrågor kan du få nya kunskaper och nya vänner. Hitta din närmaste FN-förening på fn.se eller ring FN-förbundet på 08-462 25 40.

Kontakta en politiker!

Det folkliga stödet för svensk anslutning till FN:s kärnvapenförbud TPNW är starkt. Men alltför få politiker och partier instämmer ännu i kravet. Vi behöver påverka politiker för att Sverige ska ansluta sig. På riksdagen.se (under "ledamöter & partier") kan du se ledamöterna från din valkrets och kontaktuppgifter. Du kan förstås också med fördel skriva till partiernas lokalavdelningar och/eller enskilda lokala politiker. Vill du ha tips kring detta, hör av dig till FN-förbundets handläggare för fred och säkerhet: jens.pettersson@fn.se.

Lär dig mer!

Det finns många resurser och mycket att lära om kärnvapen. FN-förbundet arrangerar ofta föreläsningar och seminarier i frågan och informerar på fn.se/karnvapen. FN-förbundet är också partner till Ican, den globala folkrörelsekoalitionen mot kärnvapen, och även deras hemsida icanw.org är värd ett besök. Unoda, FN:s avdelning för nedrustningsfrågor, har en faktaspäckad hemsida om kärnvapen, www.un.org/disarmament/wmd/nuclear, liksom FN:s nedrustningsforskningsinstitut Unidir: https://unidir.org.